

ЗАКОНОДАВЧЕ ПІДРУНТЯ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА (1989-2012 РР.)

Суспільно-політичні процеси, що відбулися в Польщі після 1989 року позитивно позначилися на становищі української національної меншини. Чи не вперше в межах польської держави українці отримали можливість безперешкодно вивчати рідну мову, створювати громадські об'єднання, активно включатися в політичне життя держави. Дружні двохсторонні відносини між Україною та Республікою Польща сприяють подальшому розгортанню культурно-освітньої діяльності українців. Двосторонні угоди, законодавство Європейського Союзу та закони Республіки Польща гарантують українцям рівні права з поляками та іншими національними меншинами.

Ключові слова: українська національна меншина, Республіка Польща, Україна.

Высоцкая Г. В.,
Черноморский государственный университет имени Петра Могилы,
г. Николаев, Украина

ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНЦЕВ РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬША (1989-2012 ГГ.)

Общественно-политические процессы, которые произошли в Польше после 1989 года положительно отразились на состоянии украинского национального меньшинства. Очевидно впервые в границах польского государства украинцы получили возможность беспрепятственно изучать родной язык, создавать общественные объединения, активно включиться в политическую жизнь страны. Дружественные двусторонние отношения между Украиной и республикой Польша благоприятствуют дальнейшему разворачиванию культурно-образовательной деятельности украинцев. Двусторонние соглашения, законодательство Европейского Союза и законы Республики Польша гарантируют украинцам равные права с поляками и иными национальными меньшинствами.

Ключевые слова: украинское национальное меньшинство, Республика Польша, Украина.

Vysotska G. V.,
Petro Mohyla Black Sea State University,
Mykolaiv, Ukraine

LEGISLATIVE FUNDAMENTALS OF UKRAINIANS' ACTIVITY IN POLISH REPUBLIC (1989-2012)

Socially political processes that were held in Poland after 1989, had positive influence on position of Ukrainian national minority. It was almost the first time, on the territory of Poland, when Ukrainians got an opportunity to learn native language, to base public associations, to take part in political life. Friendly bilateral relations between Ukrainian and Polish Republic contribute future development of Ukrainians' cultural and educational activity. Bilateral agreements, legislation of European Union and laws of Polish Republic guarantee Ukrainians equal rights with Poles and other national minorities.

In modern conditions of active Ukrainian-Polish strategic partnership's development, searching new ways of understanding and consent, role of comprehensive research of Ukrainians' history in Poland is increasing. Domestic scientific literature contain analysis of different aspects of Ukrainian-Polish relations of post-war period. Majority of works are devoted to characteristic of political factors' influence on their formation and development. National and cultural aspects of Ukrainians in Poland are not researched enough. Analysis of modern Ukrainian-Polish relations and position of Ukrainian national minority are examined in basic scientific works of L. Vasil'eva, V. Kyrylych, Y. Makar, S. Shvyduk, Z. Tratsevich and others.

Key words: Ukrainian national minority, Republic of Poland, Ukraine.

В об'єднаній Європі значна увага приділяється питанню зближення і поєднання країн-членів ЄС. Однак, кожна нація прагне в епоху глобалізації, виходячи у широкий світ, зберегти свою самобутність, культуру, традиції і звичаї, не розчинитися у великому океані народів. Провідною ідеєю Європейського Союзу в галузі національної різноманітності на сьогодні є: ми всі разом, але ми цікаві своєю індивідуальністю і неповторністю. Збереження національної тотожності меншин своєї держави допомагає зберегти особливості народу багатокультурної країни загалом.

Польща належить до європейських держав, у яких національні меншини складають лише незначний відсоток населення. У сучасних умовах активного розвитку українсько-польського стратегічного партнерства, пошуку нових шляхів порозуміння та злагоди суттєво зростає роль усебічного дослідження історії українців у Польщі. Вітчизняна наукова література містить аналіз різних аспектів українсько-польських відносин повоєнної доби. Переважна більшість таких праць присвячена характеристиці впливу політичних факторів на їх становлення та розвиток. Водночас національно-культурні аспекти життя українського населення Республіки Польща не достатньо досліджені. Аналіз сучасного стану українсько-польських відносин та становища української національної меншини розглянуто в ґрунтовних наукових розвідках авторами яких є Л. Васильєва [1], В. Кирилич [2], Ю. Макара [3], С. Швидюк [4], З. Трацевіч [5] та інші. Однак, незважаючи на помітний масив історико-політологічних досліджень з української проблематики, проблема збереження етнонаціональної ідентичності української суспільності в Польщі як чинника українсько-польських взаємин, виявлення внутрішніх її проблем та окреслення шляхів їх розв'язання ще не стали предметом спеціального дослідження.

Започаткований 1989 року процес змін суспільно-політичного життя та злам комуністичного режиму в Польщі зумовив поживлення громадсько-політичного життя і культурного відродження національних меншин. Проблема національно-культурної діяльності українців у Польщі крім наукової,

має суспільну значущість. Її вивчення сприятиме подоланню низки існуючих стереотипів в українському та польському суспільствах, стане міцною основою подальшого розвитку двосторонніх відносин. Засади сучасної політики щодо українців та законодавчого оформлення їх прав почали формуватися з перших років існування третьої Речі Посполитої [6].

Поживлення громадського життя в Республіці Польща підсилювалось відмовою властей від концепції Польщі як однонаціональної держави, що надає можливість розвивати своє національно-культурне самовизначення в реальних умовах польської дійсності. Демократичні процеси активізували участь українців в громадсько-політичному житті, що здійснюється шляхом функціонування та діяльності як державних, так і недержавних форм відповідних установ і організацій, а також за допомогою українських національних структур. Етнополітика сучасної Польщі базується на засадах культурного плюралізму, створення рівних прав для задоволення національно-культурних потреб меншин [7].

У квітні 1989 року було прийнято закон «Про зміну Конституції Польської Народної Республіки» і «Положення про вибори до Сейму ПНР X скликання на період 1989-1993 рр.»; «Положення про вибори до Сейму Польської Народної Республіки». В законі «Про зміну Конституції Польської Народної Республіки», зокрема, була підвищена роль Сейму, утворений Сенат, який було скасовано ще 1946 році; було створено інститут президентства, замість Державної Ради, передбаченої Конституцією ПНР 1952 року, замість назви «Польська Народна Республіка» держава отримала назву «Республіка Польща». Положення про вибори до Сейму та Положення про вибори до Сенату створили умови для справжнього виявлення волі виборців та демократизації суспільних процесів. У 1990-ті роки Сейм приймає ряд важливих законів про подальше удосконалення органів державної влади, а також органів місцевого самоврядування та удосконалення виборчого законодавства. Так був прийнятий Конституційний Закон від 17 жовтня 1992 року «Про взаємовідносини між законодавчою та виконавчою владою, а

також про територіальне самоврядування», який скасував Конституцію 1952 року. Як зазначається у вступі до цього Конституційного закону, він ставить за мету удосконалення діяльності найвищих органів держави до моменту прийняття нової Конституції. У січні 1997 року після тривалих дискусій Конституційна комісія схвалила проект Конституції, а 2 квітня 1997 року Національні збори прийняли його необхідною більшістю. На референдумі, який відбувся 25 травня 1997 року. У розділі першій Конституції Республіка регулює основи політичного та громадянського устрою. Республіка Польща – є загальним добром усіх громадян. Республіка Польща є демократичною правовою державою, яка здійснює принципи соціальної справедливості [8, с. 4].

Ще одним документом, що обумовлює нормалізацію діяльності української національної меншини Республіки Польща є підписаний у Варшаві 18 травня 1992 року «Договір між Україною і Республікою Польща добросусідство, дружні відносини і співробітництво» [9]. Він заклав юридичні підвалини дружніх відносин між нашими країнами, ще не могло не позначитися на сприятливому ставленні й до українців, які проживають на польських теренах. У двосторонній Угоді про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин від 01.02.1994 року, яка, фактично, заклала підвалини прийняття всіх інших законодавчих актів щодо двостороннього співробітництва в галузі забезпечення прав національних меншин, зазначається, що під національними меншинами маються на увазі відповідно: групи громадян України, які є поляками за національністю, та які виявляють почуття національної самосвідомості, єдності зі своїм етносом; групи громадян Республіки Польща, які є українцями за національністю та які виявляють почуття національної самосвідомості, єдності зі своїм етносом [10-11]. Від 1 травня 2004 року Республіка Польща стала повноправним членом Європейського Союзу. 6 січня 2005 року було прийнято «Закон про національні і етнічні меншини та регіональні мови». У другому параграфі першого розділу закону

українців визнано національною меншиною, яка має право на відповідний законодавчий захист своїх інтересів.

Українці активно включилися в політичне та громадське життя Республіки Польща. Так, в результаті парламентських виборів 2007 року їх представник був обраний до Сейму за списками Platformy Obywatelskiej. Також представник української національної меншини був обраний до сеймику Вармінсько-Мазурського воєводства. Аналогічною була ситуація під час виборів 2010 року, з тією різницею, що українці мали свого представника в сеймику Поморського воєводства. Окрім того, 13 представників української меншини були обрані до повітових рад та теренах Поморського, Вармінсько-Мазурського і Західнопоморського воєводств, а 30 обрано до рад гмін на теренах Лубуського, Поморського, Підкарпатського, Вармінсько-Мазурського і Західнопоморського воєводств. Аналіз участі української меншини у політичному житті Польщі дає підстави стверджувати, що порівняно невисокий рівень політичної активності польського українства зумовлюється кількома чинниками. З-поміж них основними є дисперсний характер проживання українців на території Республіки Польща та негативний стереотип українця, глибоко закарбований у свідомості поляків. Певний поштовх активізації національно-культурним процесам в українському середовищі Республіки Польща дали українці, що нещодавно набули польського громадянства. Так, якщо за переписом 2002 року на українцями себе ідентифікували 27172 жителі [12], то за переписом 2011 року їх чисельність зросла до 38797 осіб. У Вармінсько-Мазурському, Поморському і Нижньосілезькому воєводствах шестеро українців є бургомістрами або війтами населених пунктів.

Із кінця 1980-х – початку 1990-х років спостерігається помітне зростання кількості українських шкіл та пунктів вивчення української мови, стабілізувалася ситуація з кадровим забезпеченням рідної школи завдяки вихованню молодих педагогічних кадрів з українського середовища. Законодавчі гарантії вільного розвитку культурно-освітньої діяльності національних меншин

сприятливо позначилися на діяльності українців Польщі. У 2012-2013 навчальному році в 169 навчальних закладах із викладанням українською мовою навчалося 2757 учнів. Важливість розвитку українського шкільництва в Польщі та навчання рідною мовою полягає в тому, що мова служить не тільки засобом міжособистісного спілкування, а й помітною ознакою національного самозбереження [13-14].

Українці заснували низку власних організацій: Товариство українців Польщі, Товариство українців Підляшшя, Організацію української молоді «Пласт», Українське історичне товариство та інші. Найбільш знаними є видання: тижневик «Наше слово», двомісячник «Над Бугом і Нарвою», та наукове видання «Нова Україна». Важливими культурницькими акціями є: Фестиваль української культури; Фестиваль української культури на Підляшші «Підляшська осінь»; Українські зустрічі в Битові, Мокрому, Сяноку; Дні української культури в Зеленій Горі, Щецині; Дитячі фестивалі і конкурси в Кошаліні, Ольштині, Вроцлаві; «Купальські містерії» в Перемишлі; Українські ярмарки.

Висвітлення окремих аспектів сучасного стану української меншини в Польщі дає підстави стверджувати, що суспільно-політичні зміни в Республіці Польща наприкінці 1080-х – початку 1990-х років уможливили новий етап розвитку і національного відродження української спільноти. Можливість збереження етнонаціональної ідентичності українців у Польщі визначається наступними чинниками: а) позитивною динамікою демографії і соціального статусу української меншини та достатнім рівнем її національної свідомості; б) наявністю інституцій для задоволення освітніх, культурних і церковно-релігійних потреб; в) політикою сприяння Республіки Польща національним меншинам й українській зокрема; г) об'єктивним сприйняттям поляками української меншини; г) підтримкою української спільноти Україною. Враховуючи сьогоdnішній потенціал українства та можливості його розвитку, воно може успішно виконувати роль посередника,

з'єднуючого елемента обох держав та суспільств і позитивно впливати на розвиток українсько-польських взаємин.

Українці в нинішніх кордонах Польщі становлять автохтонну, тобто корінну, етнічну групу. Впродовж останнього півстоліття кількість українців у Польщі значно зменшилась через асиміляційні процеси. Зважаючи на пожвавлення взаємодії України з українською спільнотою в Республіці Польща та з метою збереження етнонаціональної ідентичності польського українства видається доцільним вирішення державними органами влади в Україні питань, серед яких ключовими є: а) напрацювання Програми підтримки зарубіжного українства; б) пожвавлення процесу створення Українського інституту культури в Польщі; в) створення надійного та ефективного механізму захисту прав та задоволення культурно-освітніх і церковно-релігійних потреб зарубіжного українства; г) внесення змін до діючих правил перетину кордону з метою спрощеного в'їзду в Україну українських шкільних груп та мистецьких колективів із Польщі; д) створення регіональних навчально-методичних центрів для підтримки українських шкіл у Польщі.

Попри значну кількість двосторонніх угод із Польщею в галузі забезпечення прав і задоволення потреб національних меншин, на сьогодні склалася особлива ситуація, коли українці, які проживають у Польщі, поділені на представників української національної меншини та іноземців. Ті останні не мають прав і свобод, гарантованих для представників національної меншини, попри постійне проживання у Польщі і ретельне відрахування податків до її державного бюджету. В Республіці Польща прийнятий законодавчий акт, яким передбачається можливість використання додаткової мови, а також розміщення на знаках і вказівниках назв населених пунктів та фізіографічних об'єктів мовою національних меншин. Однак, в силу історичних обставин, дія цього законодавчого акту не розповсюджується на українську національну меншину.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва Л. Д. Українська діаспора у Польщі / Л. Васильєва // Український історичний журнал. – 1992. – № 10–11. – С. 54–62.
2. Кирилич В.П. Українці в Польщі: проблема збереження етнонаціональної ідентичності як чинник українсько-польських відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.04 / В.П. Кирилич ; – Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 20 с.
3. Макар Ю.І. Українці в Польщі: кількість і сучасне становище / Ю. І. Макар // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 6-7 : Історія. – Чернівці : Рута, 1996. – С. 274-291.
4. Швидюк С.М. Інституційні процеси в етнонаціональній сфері Республіки Польща (на прикладі української національної меншини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02 / С.М. Швидюк ; – Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2006. – 20 с.
5. Traciewicz Z. Oświata a proces asymilacyjny wśród mniejszości ukraińskiej / Zofia Traciewicz. – Toruń : Adam Marszałek, 2000. – 227 s.
6. Кирилич В.П. Державна етнополітика Польщі та питання збереження самобутності української меншини. 1989-1998 рр. // Науковий Вісник Дипломатичної академії України. – 2000. – Вип. 4. – С. 82-87.
7. Janusz G., Bajda P. Prawa mniejszości narodowych. Standardy europejskie. Wyd-wo «Stowarzyszenie Wspólnota Polska». Warszawa. 2000.
8. Гук Б. Два відродження. Порівняльний аналіз українських відроджень 1956 і 1990 років / Б. Гук // Наше слово. – 1999. – № 12-13.
9. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU92128U.html
10. Łodziński S. Status prawny mniejszości narodowych w Polsce w świetle Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych. Materiały z Konferencji. Warszawa. 23-24.10.2000. Kancelaria Sejmu. – Warszawa, 2001.
11. Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Informator 2003. – Red. Nijakowski L., Łodziński S. – Wydawnictwo Sejmowe. – Warszawa, 2003.
12. Adamczuk L. Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku. Wydawnictwo Naukowe Scholarship. – Warszawa, 2006.
13. Кирилич В.П. Рідна мова і шкільництво як важливі чинники збереження національної Ідентичності українців у Польщі // Вісник Львівського національного університету ім. І.Франка. – Серія «Міжнародні відносини». – 2000. – Вип. 2. – С. 253-259.
14. Дрозд І. Стан, проблеми та перспективи розвитку українського шкільництва в Республіці Польща. // «Освіта в українському зарубіжжі». Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. Вид-во «Український Світ». – К., 2001. – С. 128-129.

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Боряк Г. В.*, д.і.н., проф.; *Сінкевич Є. Г.*, д.і.н., проф.

© Висоцька Г. В., 2013

Дата надходження статті до редколегії 28.10.2013